

VITR – NA POTI K OKOLJSKI ETIKI

Education for Sustainable Development – on the Path to Environmental Ethics

UVOD

Izhajam iz »šole« ddr. Barice Marentič Požarnik. Njena osebna drža in vse njeno ustvarjalno delo za ozaveščanje učiteljev o izjemnem pomenu vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (v nadaljevanju VITR) sta me pritegnila, da tudi sama po svojih močeh prispevam k večji okoljski ozaveščenosti med mladimi na različne načine, z različnimi metodami, od teorije do prakse.

V letih od 2010 do 2013 sem bila del skupine učiteljev praktikov, ki smo ob koordinaciji Anke Zupan in mentorstvu ddr. Marentič Požarnik snovali priročnik z naslovom Okoljska vzgoja kot prispevek k posodobitvi pouka v gimnazijski praksi. Ustvarjalni naboj skupnih srečanj je pripomogel k razmišljanju o vlogi in pomenu okoljske vzgoje hic-et-nunc.

Gimnazijski program je bil prenovljen med drugim tudi z medpredmetnim tematskim kurikulumom okoljska vzgoja. Opredeljeni cilji okoljske vzgoje so kompleksni in medsebojno povezani. Uresničujejo se znotraj posameznih splošnoizobraževalnih predmetov, v okviru obveznih izbirnih vsebin, dni dejavnosti, šolskih projektnih tednov in šolskih projektov ter z vključevanjem dijakov v inovacijsko razvojne in znanstvenoraziskovalne projekte (Zupan, 2011).

Okoljska vzgoja je zelo širok pojem in največkrat ga razumemo kot vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj. Lahko pa na vse skupaj pogledamo v obrnjeni perspektivi: okoljska vzgoja kot temeljno načelo VITR.

Podnebne spremembe in različni družbeni tokovi, povezani s tem, pred nas postavljajo vedno nova vprašanja, terjajo večjo odzivnost in razmislek o naši skupni prihodnosti. Vedno manj bo prostora za izoliranost in individualnost, saj je svet tudi zaradi globalizacije vedno bolj en sam.

Izhodišče učiteljevega delovanja je spodbujanje pozitivnega čustvenega odnosa, pozitivnih čustev do vsebin okoljske vzgoje, npr.: čustva občudovanja, spoštovanja, čudenja nad življenjem in zapletenostjo pojavov (Marentič Požarnik, 2011).

Zastraševanje, katastrofično podajanje stanja planeta, kljub resnično alarmantnim izsledkom znanstvenikov, ki se ukvarjajo s stanjem planeta, problematika migracij ipd. naj ne bi bili temelj VITR.

V obdobju gimnazijskega šolanja se v mladih dogajajo nevrofiziološke in psihološke faze velikih osebnih spre-

memb (Siegel, D. J., 2014). Po eni strani so zelo zahtevni do vseh odraslih okoli sebe, imajo veliko ustvarjalne energije ali pa vse skupaj obrnejo v svet apatije in pasivnosti (Galimberti, 2015). Pomembno moč pri oblikovanju njihove osebnosti ima vpliv kulture odmetavanja oz. »instant« kulture. So že skoraj razviti potrošniki, čeprav osebno še ne dovolj zreli, da bi znali izbirati tako, da bi se ob tem zavedali dolgoročnega vpliva svojih dejanj.

Zaradi teh značilnosti, ki pogojujejo današnje mladostnike, je pred učiteljem izziv, da svoje učne vsebine podaja na aktiven, smislen, izzivalen in celosten način.

PRISTOPI K VITR

Dimenzije VITR so različne in se razvijajo od načrtovanja do izvedbe in evalvacije. Skupni imenovalac pa je razvijanje tovrstnih VITR-kompetenc, povezanih s celostnim, globalnim razumevanjem sveta in delovanja človeka.

Učiteljeva vloga nikoli ni bila lahka. Mladi so vedno v viharju sprememb in zato zahtevni sogovorniki. Lahko pa vplivamo na preoblikovanje njihovih vrednot, s tem pa na razumevanje sveta in aktivno držo bodočih odraslih.

Izobražujemo lahko o okolju, v/iz okolja ter za okolje. Največjo dolgoročno sporočilo ima seveda aktiven pristop z izkustvenim učenjem. Na podlagi tega so nadaljnje odločitve bolj osebne in trdnjše.

Metodološko lahko sledimo klasičnemu »Demingovemu kolesu«, ki ga poganjajo 4 osnovne točke na krožnici: načrtovanje, izvajanje, preverjanje in ukrepanje¹.

VITR pri delu z gimnazijci nujno upošteva kompleksnost ciljev, aktualne medpredmetne vsebine, ki so blizu mladim. Metode naj bodo spoznavno močne, čustveno-socialno obarvane in akcijsko naravnane.

V svoji več kot 20-letni praksi poučevanja okoljskih vsebin smo skupaj z nekaterimi kolegi učitelji pri dijakih razvijali različne pedagoške metode, npr:

- izkustveno učenje – čutna, čustvena in socialna razsežnost kot npr. doživljanje gozda;
- neposredno doživljanje resničnega in simuliranega okolja, terensko delo, učne poti;
- igranje vlog – pro et contra na primeru vpliva onesnaževanja na življenje čebel, konflikta med naravovarstveniki in tajkuni, politiki in lokalnimi prebivalci ...;

¹ https://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_89.htm. Dostop: 3. 2. 2019.
<http://www.skymark.com/resources/leaders/deming.asp>.
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1545>.
Načela VITR (Vir: smernice VITR od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja);
www.mizs.gov.si/fileadmin/.../trajnostni_smernice_VITR.doc.

- simulacije – zasedanje OZN na temo oceanov ter migracij, povezanih s podnebnimi spremembami;
- produktivne skupinske razprave – npr. argumentiranje različnih stališč glede pravice do pitne vode, problematika tranzitnega prometa, podnebnih sprememb itd.;
- raziskovalni projekti – raziskovalne naloge o problemu divjih odlagališč gradbenih odpadkov, sukcesije vegetacije na Plečnikovem stadionu pet let po zaprtju, delovanju čistilnih naprav, prisotnosti pesticidov v reki Ledavi, vrednosti substrata na šolskem vrtu ...;
- premišljene akcije – okoljske akcije (prostovoljstvo), ki vključujejo tudi vrednostno refleksijo, npr. sodelovanje v vseslovenski akciji Očistimo Slovenijo, kjer smo pobirali smeti v parkih okoli šole ter na Barju, v Kozlarjevi gošči;
- mednarodni projekti Comenius in Erasmus - Environmental influences of life, NATURE, Simul'ONU – oceani, tla, Bee-live (o urbanem vrtnarjenju in čebelah);
- prireditve za vso šolo ob dnevu Zemlje in vode z različnimi okoljskimi poudarki in vključenostjo velikega števila dijakov;
- akcija brezplačnega servisiranja koles za spodbujanje »zelene« mobilnosti;
- sodelovanje na Slovenskem festivalu znanosti z raziskovalnimi nalogami z okoljsko vsebino;
- projektni dnevi na gimnaziji, kjer smo vedno izbrali določeno okoljsko temo.

KAKO SE NA DRUGAČNE METODE ODZIVAJO DIJAKI IN SODELAVCI

Dijaki so kljub svoji uporniški in kritični naravi zelo hvaležni za vsako spremembo, ki jih premakne iz ustaljenega šolskega frontalnega pouka.

Kot največjo vrednoto ob evalvaciji projektov in drugačnih metod vedno izpostavijo svojo aktivno držo in izkustveno učenje zunaj učilnic, čeprav to od njih terja premik od lagodne pasivnosti v aktivno udejstvovanje.

Sodelovanje in skupno načrtovanje gradi medsebojno dopolnjevanje in spoštovanje. Odnosi med učitelji postanejo dodana vrednost učenja „zunaj učilnic“ in so zgled medsebojnega podpiranja in sodelovanja ob skupnih ciljih. Vse to bogati skupnost učiteljev na šoli, saj so dobri medosebni odnosi med učitelji temelj kakovostnega dela pedagoške skupnosti.

Vsaka metoda, ki gradi osebne odnose dijakov in učiteljev med seboj in do narave, pomeni večjo povezanost in s tem večanje pripadnosti šoli. Okoljsko naravnane dejavnosti so „dogajanje“, ki prinaša svežino in povečuje tudi ozaveščenost o stanju okolja ter spodbuja iskanje skupnih rešitev na lokalnem in globalnem nivoju. Pomembne so skupne odločitve za „majhne korake“ v smeri bolj vzdržne potrošnje, odgovornega državljanstva in oblikovanja skupnostnih ekopravil, s katerimi konkretiziramo naša stališča.

CILJI VITR IN CELOSTNI PRISTOP = »GLOBALNO UČENJE«

VITR je zahtevno področje vzgoje in izobraževanja (posebej vzgoje), saj nas sili k spremembam našega lagodnega

življenja v izobilju dobrin. Pri izvedbi pa je smiselno in učinkovito vedno upoštevati že omenjena temeljna pravila (načrtovanje, izvedba, evalvacija in ukrepanje!).

Niso potrebne neke zelo revolucionarne metodološke novosti, ampak je smiselno graditi na že uveljavljenem in dodajati nove metode in aktualne vsebine. Šolski načrt VITR naj bo v skladu s kurikulumom okoljska vzgoja za gimnazije. Pri tem pa je ključno, da predstavljajo etično jedro okoljsko vzgojne vrednote. Vzgoja je temeljna funkcija družine, družbe in države. Vsakdo izhaja iz neke svoje primarne družine, ki ga je temeljno oblikovala. V šoli pa največ velja osebni zgled učitelja. Učitelj s svojim vedenjem in besedami verodostojno sledi ciljem, h katerim usmerja svoje dijake. Zato je tu zelo na mestu rek, ki pravi: »Dober učitelj – dobri dijaki. Razsvetljen učitelj – razsvetljeni dijaki!« Kljub večletnemu sistematičnemu zanikanju vzgojne vloge pri poučevanju se v zadnjem času prav vrednote spet vračajo na svoje edino pravo in primarno mesto v procesu izobraževanja mladih. Stanje planeta je na vseh področjih pač takšno, da terja spremembe vrednot.

Splošno mnenje je, da se korenine kulturne krize nahajajo globoko, zato je za vsako spremembo potrebna motivacija in dolgotrajna vzgojna pot. V to je treba vključiti vse člane družbe. Treba je začeti s spremembo življenjskega sloga. Skupaj z mladimi, ki jih srečujemo na naši pedagoški poti, moramo vzpostaviti t. i. **celostno ekologijo**. Za kakovostno spremembo človekovega odnosa do narave je torej potreben celovit pristop, ki temelji na stalnem spoznavanju, kaj je ekološko bolj sprejemljivo. Za dejanja, ki naj sledijo temu in nas bodo pripeljala v kakovostnejše sožitje z naravo, pa sta potrebna predvsem pogum za relativno malo odpovedi in volja za izvajanje drobnih vsakodnevnih dejanj, s katerimi človek z naravo vzpostavlja stalni dialog (Dobracev, 2016).

Ta razmislek tudi nas, učitelje, postavlja pred pomembno poslanstvo vzgoje za vrednote in večanje okoljske etičnosti.

KAKO NAPREJ?

VITR je proces, ki sega prek šole do vsakega področja našega delovanja. Prav zato je pomembno, kakšni so temelji, postavljeni v zgodnjem otroštvu, ter smer, po kateri se oblikuje podoba mladega človeka. Od opazovanja, kritične presoje do aktivnega delovanja se oblikuje drža, ki bo človeka opredeljevala vse življenje.

VITR postopno odpira pogled za tiste vrednote, ki so nujne za skladen osebni in družbeni razvoj v spoštovanju posameznika in njegovega okolja.

Slovenija in Evropska unija v svoji **zakonodaji** namenjata izjemno pozornost VITR, ki naj bo okvir razumnega trajnostno naravnega delovanja v vseh smereh (2).

Zapisane imamo tudi smernice VITR od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja (3), iz katerih izpostavljam nekatere poudarke:

- VITR je obsežen, celovit, skladen pedagoški proces, ki vključuje odnos med človekom in naravo ter odnose med ljudmi;
- vodi do razumevanja vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom;
- skuša dejavno in tvorno reševati sedanja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeštva.

Naše vprašanje torej ni, kako začeti, saj imamo ustrezno zakonodajo na različnih nivojih ter veliko kakovostnih gradiv, primerov dobre prakse in tradicije kakovostnega poučevanja okoljskih vsebin. Manjka pa nam aktualizacije stanja planeta na lokalnem in globalnem nivoju.

Za kompetentnost učitelja ga je treba opolnomočiti z ustreznimi dodatnimi izpopolnjevanjem na področju VITR. Pri tem so ključne institucionalne rešitve, ki bi učitelju te kompetence dejansko omogočile in se VITR ne bi gradil pretežno na samoiniciativnosti učiteljev.

Na nivoju Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport bi lahko oblikovali neke vrste »posvetovalni organ« sestavljen iz učiteljev praktikov, ki bi skupaj s političnimi smernicami – tudi mednarodnimi okoljskimi dogovori – smiselno izpostavljali aktualne teme in ustrezne pedagoške pristope.

Torej nas čaka le rek: »Od besed k dejanjem!«

SKLEPNA MISEL

Naj bo naš skupni razmislek usmerjen k iskanju rešitev in spoštljivih odnosov do sočloveka in narave.

Vsem učiteljem želim, da bi tudi mi, na naš pedagoški način, prispevali k razumevanju in reševanju odprtih vprašanj, ki so posledica podnebnih sprememb. Najprej z osebnim zgledom.

Z odločanjem za dobro. V vsakdanjih malih in velikih odločitvah.

VIRI IN LITERATURA

Dobravec, J. (2016). Laudato si' na presečišču vere, znanosti in etike – naravovarstveno ozadje in izzivi papeževe okrožnice. Varstvo narave, 29. Ljubljana: Zavod RS za varstvo narave.

Galimberti, U. (2015). Grozljivi gost: nihilizem in mladi. Ljubljana: Modrijan.

Marentič Požarnik, B., Zupan, A. in sod. (2011). Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Okoljska vzgoja. Zbornik. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Siegel, D. J. (2014). Vihar v glavi: moč najstniških možganov. Družinski in terapevtski center Pogled.

► Avtor fotografije: Nejc Trampuž